

toi "rahvasta" unohtamaan arjen yhteiskunnalliset ongelmat. Urheilu tarjosi myös valtiovalle loistavan välineen rakentaa ja pönkittää kansallista yhtenäisyyttä ja lojaliteetteja eikä urheilumenestyksen valjastamista osaksi kansallista projektia kaihdettu. Toisaalta kilpaurheiluun liittyi monia epävarmuustekijöitä. Kansainvälisessä kilpailussa vain voitto toi glooriaa kansakunnalle, mutta häviön mahdollisuus oli koko ajan läsnä. Kansainvälisessä kilpailussa ei ollut yhtä ennalta asetettua tarinaa kuten kansallisissa kisoissa, vaan siinä oli rinnakkain useita tarinoita ja tulkintoja. Koska itse kilpailu ratkaisi tarinan kulun, kansainvälisen urheilutarinan loppu oli aina avoin. Näin urheilun ja kansallisen kulttuurin liitossa oli mukana myös annos eliitin kontrolloimatonta ainesta – rahvaan omaa tulkintaa kansallisuudesta. Rahvas ehkä sittenkin tulkitsi kansallisuuden "väärin" ja tämä epävarmuus rahvaan omasta aktiivisesta roolista saattoi aiheuttaa eliitin keskuudessa myös urheilun vierastamista. Esimerkiksi Suomessa sivistyneistön omassa keskustelussa esitettiin vielä sotien välisenä aikana mielipiteitä, että kansan henki sai todellisen ilmentymänsä ainoastaan korkeakulttuurissa.

Viimeistään sotien välisenä aikana kansallinen retoriikka levisi kansainvälisen urheilun avulla laajojen massojen, rahvaan, keskuuteen ja siitä kasvoi sen tapa löytää kansallisuutensa ja antaa tälle kansallisuudelle muoto ja kasvot. Kansainvälisestä kilpaurheilusta oli muodostunut tärkeä, arjessa elävä ja muuttuva, populaarikulttuurin rakennusaine kansalliselle identiteetille.

ERKKI VASARA

Ryssäviha, urheilu ja suojeluskunnat

Dosentti Erkki Vasara tuo kirjoituksessaan esiin suojeluskuntaurheilun taustalla olleita ryssävihan tunteja täydennykseksi Outi Karemaan väitöskirjalle.

■ Vuosien 1917–18 tapahtumista vauhtia saanut ja ennen muuta Akateemisen Karjala-Seuran ja Suojeluskuntajärjestön piirissä kaksi- ja kolmikymmenluvulla esiintynyt ns. ryssäviha on aikansa rasismina yhä tänäänkin kiintoisa ilmiö. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisen Venäjän kansalaiset ovat vapaita liikkumaan tai asustamaan ulkomaille mielensä mukaan, kunhan vain rahavarat antavat myöten, ja isosta kansasta riittiikin 1990-luvulla väkeä luoteiseen naapurimaahan niin turisteina kuin erilaisissa bisneksissä askartavina yrittäjinä. Myös muiden ulkomaalaisten, mm. balkanilaisten, somalien ja arabien sinänsä vähäiset määrät ovat ennestään lisääntyneet. Samaan aikaan Suomessa vallitsee edelleen melkoinen työttömyys, jonka kiroukseen joutuvat nuoret ja vanhemmatkin katkeroituvat; he kokevat tulleen syrjäytetyiksi yhteiskunnassa. Yhdistyneenä alhaiseen koulutustasoon, rotuennakkoluuloihin, tietämättömyyteen ja typeryyteen tällainen tilanne vie ihmisen helposti rasismiin ja lopulta väkivallan, vihan tielle. Esimerkkejä löytyy. Toistaiseksi viha ja pelot ovat kohdistuneet "vääränvärisiin" ulkomaalaisiin, mutta mitä tuo tulevaisuus tullessaan. Ovatko "ryssät" vanhan perinteen mukaisesti seuraavia uhreja?

Outi Karemaan keväällä 1998 ilmestynyt väitöskirja "Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä" avasi kiintoisat näkymät maailmansotien välisen ajan ryssävihan alkuvuosiin, sen taustoihin ja perusteisiin. Siinä missä tämän päivän ulkomaalaisviha näyttäytyy erinäisten, yhteiskunnan sivuraiteilla olevien puolirikollisten porukoiden rettelöintinä, jonka selvittäminen kuuluu poliisivoimille, oli

Karemaan tutkima ryssäviha sen sijaan yhteiskunnassa merkittävässä asemassa olleiden, arvostettujen kansalaispiirien ideologista vaikuttamista, jonka harrastajina oli mm. yliopistomiehiä, poliitikkoja, upseereita ja kirkonmiehiä. Kyse oli ”isänmaallisuudesta”, johon tämänkin päivän skinit uskottelevat nojautuvansa.

Vaikka kaksi- ja kolmikymmenluvun ryssävihassa oli vuoden 1918 peruja pitkälti kyse bolševisminvastaisuudesta, piili asiassa enemmän. Suojeluskuntaurheilua käsittelevässä, vuonna 1997 ilmestyneessä omassa väitöskirjassani itsekkin Sk-järjestön ryssävihaa tutkineena voin yhtyä Karemaahan hänen todetessaan kyseisen uhon olleen ennen muuta kansallisuusvihaa. Luonteeltaan se oli lähes fanaattista naapurimaan ja -kansan parjaamista, jossa yhtyivät niin kommunisminvastaisuus kuin myös silkkarasismi jälkimmäisen kohdistuessa venäläisiin kansana. Osansa saivat myös juutalaiset, sillä he olivat sk-propagandisteille kansallisuudetonta, sk-ideologian taustalla olleen kansallisuusaatteen pelkällä olemassaolollaan kyseenalaistanutta joukkoa, jonka keskuudesta oli kaiken lisäksi noussut useita bolševikkijohtajia.

Suojeluskuntajärjestön ryssävihan lietsonnasta sai näyttämönsä järjestön lehdistä sekä eri sk-tilaisuuksien puheista kautta maan. Kuten myös Karemaa osoittaa, kyse oli monimuotoisesta pilkkaamisesta, halveksunnasta ja tuomitsemisesta. Karemaan korostetusti esiin nostaman herjan ”Mikä eläin on eniten ihmisen näköinen? Se on ryssä” *Toivo Nygård* toi esiin jo vuonna 1982 tutkimuksessaan suomalaisesta äärioikeistosta maailmansotien välillä. Tyypillinen esimerkki suojeluskuntapiirilehdissäkin kautta maan esiintyneestä ryssävihan lietsonnasta oli Varsinais-Suomen Vartion kirjoitus vuodelta 1922:

”Mutta me, jotka kerran ajoimme venäläisen tästä maasta, me, jotka tiedämme, minkälaiset jäljet ryssä on tähän maahan polkenut, meidän täytyy oppia ja opettaa muutkin vihaamaan venäläistä niin syvästi ja sitkeästi, että sen vihan juuret eivät kuivu kuolemassakaan. Karsittakoon paholaisen nimi

pois voimasanoistamme ja kirouksistamme ja pantakoon tilalle ’ryssä’. Se on yhtä hyvä, se on parempikin. Sillä mitä ikänä pahaa tälle maalle on tapahtunut tai vasta tulee tapahtumaan, aina on siinä takana tavalla taikka toisella ryssä. Meidän täytyy saada lastemme tietoisuuteen selvä käsitys siitä, että ... yksi on pysyvä muuttumattomana: viha ryssää kohtaan.”¹

Sk-propagandistit oivalsivat sijoittaa myös monien harrastuksena suosiman ja järjestön ohjelmassa olleen urheilun taustalle ryssävihan. Tältä osin täydennän Karemaan esitystä. Suojeluskuntajärjestön ryssäviha on paitsi suojeluskuntahistoriaa myös suomalaisen urheilun historiaa. Jo 1800-luvun lopulta alkaen on urheilu ollut Suomessa erilaisten aatteiden palveluksessa. Sitä käyttivät alusta asti hyväkseen niin kansanvalistus-, raittius-, vapaapalokunta- kuin nuoriso-seuraliikkeetkin. Varsinaisen urheiluliikkeen synnyttyä vähitellen noin sata vuotta sitten urheilu tuli osaksi myös työväenliikkeen rientoja työläisjäsenistä koostuneiden seurojen kautta. Tukholman vuoden 1912 olympiakisojen myötä urheilu tuli entistä tärkeämmäksi tekijäksi auttamaan suomalaisten kansallisen itsetunnon nousua, mihin vaikuttivat monien kiivaiden urheilumiesten, ennen muuta Lauri Pihkalan kirjoitukset. Toisen maailmansodan jälkeen urheilu- ja raittiusliikkeet yrittivät vielä pitää yllä henkistä yhteyttään, mutta viimeisten vuosikymmenten aikana urheilun aatteet ovat antaneet huippu-urheilun kautta tilaa kaupallisuudelle ja liitolle kansainvälisen liikkeen elämän kanssa. Rinnalle on kuitenkin noussut kansalaisten omaehtoinen liikunta, jolla tietyllä tapaa on nyt sama asema kuin urheilulla sata vuotta sitten.

Maailemansotien välisessä Suomessa urheilu eli suurten aatteiden palveluksessa. Sisällissodan tuhkaista voittajaksi selvinneessä Valkoisessa Suomessa urheilu, isänmaallisuus ja maanpuolustushenki yhdistyivät.

1. Erkki Vasara, Valkoisen Suomen urheilevat soturit, Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939, *Bibliotheca Historica* 23 (Vammala 1997), s. 129. Myös tuonnempana tämän artikkelin sitaattit ovat samaisesta teoksesta.

Sitä ilmensivät 1920-luvun taitteessa toimineiden monien valtiollisten komiteoiden linjanvedot samoin kuin ja erityisesti urheilun johtomiesten kiivaat näkemykset. Tohtori Rafael Engelberg julisti SVUL:n 20-vuotisjuhlassa 1926, että urheilu ja voimistelu ”karkaisevat kansalaisia ja siten kehittävät heistä entistä parempaa sotilasainesta”, minkä lisäksi hän katsoi urheilukilpailujen synnyttävän niin kilpailijoissa kuin katsojissakin ”valtakunnallista mieltä” maan lippujen liehuessa. Tämänkaltaiset näkemykset tulivat kuitenkin useimmiten esiin suojeluskuntajärjestön piirissä. Lauri Pihkala muistutti eri yhteyksissä siitä, miten urheilu ja sotilasharjoitukset olivat kautta ihmiskunnan historian kulkeneet käsi kädessä ja olivat suorastaan ”kaksoisveljiä”, ja valtion urheilulautakunnan puheenjohtaja Arvo Vartia julisti kiihdyksissään vuonna 1924:

”Urheilulla ja sodalla ei ole kvalitatiivista eroa, ainoastaan kvantitatiivinen ero. Sota on ankarampaa urheilua, se vaatii ankarampaa ponnistelua, koettelee lujemmin ja kovakouraisemmin.”

Tämän ajattelun rinnalle sopi luontevasti ryssäviha, sillä soturikuntoahan tarvittiin vihollista vastaan, ja vihollinen toki tiedettiin – se oli Neuvostoliitto, ”ryssä”. Propagoidessaan juuri kehittelemäänsä pesäpalloa Lauri Pihkala julisti Suojeluskuntalaisen Lehdessä vuonna 1921 oppinsa siitä, miten pallon lyönti vastasi rintamaolosuhteiden ampumista, sen heitto käsigranaatin heittoa eli ”ryssän juoksuhaudan vyöryttelemistä” ja syöksy pesälle syöksyä tulisuojaan. Hän pelasi perusteissaan tehokkaasti ja luontevanoloisesti mielikuvilla todetessaan:

”Niin kuin ei ampuja saa jännittää lihaksiaan eikä ummistaa silmänsä ja riuhtaista, niin ei myöskään pallonlyöjä saa ennen aikojaan jännittäytyä eikä tavoitella palloa arviokaupalla, silmät ummessa sivaltaen, kuten ennen ryssän ’tarkka-ampuja’.”

Pihkala korosti koppaamistaidon tärkeyttä pelissä ja lisäsi, että ”kaippa aikanaan rysänkopiksi ristitään se tempu, kun Suo-

men mies ilmasta koppaa ryssän viskaamaan vielä räjähtämättömän rautamunan ja sen vasten partaa lähettäjälleen palauttaa”. Pihkala muistutti pesäpallon merkityksestä miehen juoksunopeuden lisääjänä ja mieshukan vähentäjänä ja katsoi, että Suomi saa tulevassa sodassa muutoinkin etua. Näin siksi, että ”ensinnäkin ryssä pakenee aikaisemmin”, toisekseen suomalainen pesäpalloa pelannut sotilas osaa valita syöksyhetkensä oikein ja kolmanneksi, suomalaisella sotilaalla on enemmän urhoollisuutta kuin vihollisella.

Hiihto oli kuitenkin se urheilumuoto, jonka sotilaallista merkitystä suojeluskuntajärjestössä eniten korostettiin. Lauri Pihkala oli myös latujen lajissa kiivas puheenvuorojen käyttäjä pyrkiessään vakiinnuttamaan sotilaallisista syistä murtomaahiihtoa suomalaisten hiihtotavaksi vanhan tasamaa- ja jäärahtahiihdon sijaan. Vuonna 1922 Pihkala herätti jälleen Suojeluskuntalaisen Lehdessä lukijoidensa huomion räväkillä sananvalinnoillaan:

”Sitä varten on meidän harjoitettava hiihtoa niin, että tulemme toimeen vaikeimmissakin esiintyvissä maastoissa ... taisteluissa hiihtäjän on selviydyttävä maastovaikeuksista niin vapaasti, ettei hänen lainkaan tarvitse kiinnittää huomiotaan niihin, vaan viholliseen... niin, ja jos minä asuisin rajaseudulla, niin murtomaasuksilla varustaisin myöskin perheeni naiset ja lapset, ettei heidän ainakaan talvella ryssän yllättäessä tarvitsisi joutua sen ryövättäväksi, ’venäläisen verikoiran’ ja yleensä sotatoimien jalkoihin sodan ensi päivinä, jolloin sen tunnuslauseena sekä vihollisen että ystävänkin puolelta on armoton: ’pois tieltä!’.

Metsiin ja piilopirteillehän on Suomessa turvaton väki ennenkin painunut ryssän tullessa.”

Lauri Pihkalan sanoma kiiri kautta maan, sillä kirjoittelun lisäksi hän oli käytetty puhuja eri suojeluskuntatilaisuuksissa. Paikalliset sk-vaikuttajat olivat samalla kannalla, ja ”ryssän” ivaamisesta tuli kestoperuste myös urheilutoimille. Vaikka tahti hieman laimeni vuosien varrella, löytyivät esimer-

kiksi Kainuun suojeluskuntapiiriin lehdestä vielä vuonna 1927 seuraavat mietteet:

”Toivottavasti pääsemme hyvin pian siihen, että jokainen kunnan mies tässä maassa omistaa sen tunnetun suomalaisen sisun ohella hyvän kiväärin, kunnan hiihtovälineet sekä ensiluokkaisen hiihtotaidon ja sitkeyden. Silloin vasta voimme hyvällä omallatunnolla sanoa, että tulee ryssä kesällä tai talvella, niin aina olemme yhtä valmiita pippuroimaan iivanat niin, että niistä ei jää tänne muuta kuin huono haju.”

Vetoamalla itänaapuriin ”verikoirana”, josta jää vain ”huono haju”, haluttiin herättää hiihdosta kiinnostuneissa lukijoissa vihaa ja pelkoa Neuvostoliittoa kohtaan ja sitä kautta vahvistaa heissä maanpuolustuksellista, suojeluskuntaystävällistä mielialaa. Samaa tapaan oli tähtäin ryssää vastaan Pihkalan pesäpalloartikkelissa. Urheilun merkittävyys tässä yhteydessä on siinä, että se oli varsinaisen sotilaskoulutuksen rinnalla suojeluskuntien toinen päätoimintamuoto, mutta toisaalta myös osa sitä harrastaneiden sarkatakkisotureiden tavanomaisesta elämäntavasta. Urheilun kautta ryssäviha haluttiin ja voitiin kuljettaa lehtien palstoilta ja juhlapuheista myös pontimeksi suojeluskuntalaisten konkreettisiin askarruksiin.

”Rodun jalostaminen”

Ryssävihan sitominen myös urheiluun oli yhteydessä sk-urheilumiesten muihin rotuopillisiin, eugenistisiin näkemyksiin. Ennen muuta jälleen on kyse Lauri Pihkalasta, joka vaikutti suojeluskuntajärjestössä ensin 1920-luvun alussa urheilutarkastajana ja sittemmin koko 1930-luvun sen urheilujohtajana aina järjestön lakkauttamiseen asti. Suomen urheilun isäksi mainitun Ivar Wilskmanin hengessä Pihkala tunnusti jo vuonna 1908 rodun jalostamisen yhdeksi urheilun ”tärkeimmistä tarkoituksiperistä” ja katsoi, että ”todellinen, voimisteluun perustuva terveydenhoito on paras rodunjaloituskeino”. Lisäksi hän sanoi olevansa ”vallan taipuvainen eroittamaan kilpailukentiltä niin ruumiillisesti kuin henkisestikin ala-arvoiset henkilöt”.

Myös suvunjatkaminen oli Pihkalalle tärkeä kysymys. Vuonna 1918 hän oli huolissaan ”väestön sakkakerroksen ylivoimaisesta hedelmällisyydestä”, tuosta ”rotuterveydellisesti epäedullisesta valinnasta”, jonka seurauksena, kuten hän totesi, vankilat ja mielisairaalat täyttyivät. Pihkala oli selkeästi omaksunut rotuhygienisen, eugenistisen vakaumuksen.

Akseli Kaskela, hänkin Sk-järjestön yliesikunnassa vaikuttanut urheilu-upseeri, loi puolestaan omaa rotuteoriaansa vuonna 1931 Suomen Urheilulehdessä. Hän totesi, että ”sellaisen kansan keskuudessa, jonka perusominaisuuksiin kuuluu voimakas ja sitkeä fyysillinen kunto, kunto, joka ilmenee paitsi urheilullisissa suorituksissa myös jokapäiväisessä työssä, on urheiluaajatus läheisempi kuin siellä, missä urheiluaajatus pidetään yllä keinotekoisesti”. Kaskela päätteli, että ”polvesta polveen kulkeva perimätieto fyysillisesti voimakkaista yksilöistä on syövyttänyt kansamme tietoisuuteen käsityksen suomalaisen ruumiillisesta paremmuudesta ja siitä, että fyysillinen kunto ja suomalaisuus ovat kuin samoja käsitteitä”.

Lauri Pihkala kajosi rotuhygienisiin ongelmiin vielä sotavuosina kirjoittaessaan ”kulttuuriamme kuolettavista ominaisuuksista”, perinnöllisistä sairauksista. Hän yhdisti kansan karaisemisen väestön laadulliseen parantamiseen. ”Siksi, jotta meitä ei voitettaisi tästedes”, Pihkala kaavaili, oli pyrittävä päättäväisesti ”kehittämään kansamme parannettavaan laatuun kuuluvia voimatkijöitä niiden koko laajassa asteikossa, karkeasta lihasvoimasta yhteistunnon, itsekurin, vastuuntunnon ja -ilon sekä oikeamielisyyden korkea-asteisiin hyveisiin saakka”. Hän katsoi, että esimerkiksi väkijuomien ja tupakan lisääntynyt käyttö ”tarvelee verenperintömmä”. Kansan laadullista kehittämistä Lauri Pihkala piti ”rotuhygienisenä väestöpolitiikkana”.

Suomen urheilun johtomiehet, useimmat heistä myös suojeluskuntamiehiä, olivat selvästikin rotuopillisilla laduilla pohdinnoissaan. Kyse oli äärimmilleen viedystä kansallisesta ajattelusta. Merkittävää 1920- ja 1930-luvun johtavien urheilumiesten puheissa oli lisäksi askeettinen sankaruus, joka

tuli esiin myös vakaumuksessa urheilun ja maanpuolustuksen suhteista. Raittius- ja nuorisoseuraliikkeiden peruina esillä olivat lukuisissa sk-lehtien kirjoituksissa raittius niin alkoholista kuin tupakastakin, maaseudun kansan ryhti ja sen askeettisen mallikas elämä sekä kaupunkikulttuurin elostelelevän elämäntavan arvostelu, jota mm. Arvo Vartia harrasti ponnekkaasti. Urheilua korostettiin myös moraalisesti arvokkaana harastuksena. Viime kädessä esiin nousi ajatus paremmasta suomalaisesta sankarirodusta. Samasta asiasta puhui myös nimimerkki Valkoinen neekeri pakinapalstallaan Hakkapeliitta-lehdessä vuonna 1936:

”Täällä pohjoisen napapiirin maassa ei totisesti kestä heikko ja hemmoteltu rotu – sen historia todistaa. Mitään niin välitöntä, tehokasta ja voimallista kansan ruumiillisen kunnan kehittämismuotoa kuin urheilu ei taas ole olemassakaan.”

Suojeluskuntamiesten aatokset olivat kaikin tavoin railakkaita. Ryssäviha asettui oivallisesti paikalleen heidän urheilu-, isänmaallisuus- ja rotuajatteluunsa. Lauri Pihkalalla oli näissä pohdinnoissa johtavan kynä- ja puhemiehen rooli, mutta myös monet muut sarkatakkivaikuttajat olivat hänen jäljillään samoissa aatoksissa. Suojeluskuntajärjestön ryssäviha oli osa siitä yltiökansallisesta kiihkosta naapurimaata vastaan, jota myös, ja ennen kaikkea, Akateemisessa Karjala-Seurassa harjoitettiin. Se oli myös osa kaksi- ja kolmikymmenlukujen Valkoisen Suomen urheiluideologiaa. Kysyä sopii silti, kuinka moni 100 000 suojeluskuntalaisesta otti ryssävihapuheet siinä määrin vakavasti, että myös toimi käytännössä niiden hengessä. Esimerkiksi urheilun osalta on todettavissa, että sitä harrastivat suojeluskuntien puitteissa lähinnä vain ne sarkatakkiset, jotka muutoinkin olivat urheilumiehiä. Muille riitti, että he olivat ”hengessä” mukana.